

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНУ

Онщенко М.Л

к.е.н., доцент кафедри управління та фінансово-економічної безпеки

ННІ БТ «УАБС» Сумського державного університету

Дутченко О.О.

к.е.н., ст. викладач кафедри управління та фінансово-економічної безпеки

ННІ БТ «УАБС» Сумського державного університету

Сьогодні посилюється роль іноземного інвестування у створенні сприятливих умов для розвитку економіки України. Закордонні інвестиції надають змогу отримати певні вигоди, а саме: поліпшення платіжного балансу; впровадження новітніх технологій та ноу-хау; комплексне використання ресурсів; розвиток експортного потенціалу і зниження рівня залежності від імпорту; досягнення соціально-економічного ефекту тощо. Окрім вигод, закордонне інвестування приховує у собі такі можливі негативні сторони, як експлуатація сировинних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища, підвищення рівня залежності країни від іноземного капіталу, зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, трансфер капіталу за кордон.

Як свідчить, світовий досвід у більшості країн (США, Німеччина, Франція, Великобританія) каталізатором інвестиційної активності є іноземний капітал, який відіграв активну роль у розвитку та структурній перебудові економіки. В останні роки ця тенденція особливо характерна для економіки індустріальних країн Південно-Східної Азії. Обсяг прямих інвестицій в ці відносно невеликі країни в кінці 80-х років перевищував 20 млрд. дол. США. Сума інвестицій на 2015 р. склала близько 381 млрд. дол. США, що у 19 разів більше. За рахунок цього багатонаціональні підприємства стали потужною

рушійною силою, яка сприяє поліпшенню транспортного сполучення в цьому субрегіоні завдяки транскордонним інвестиціям, вкладеним в інфраструктуру. [6, с. 12].

Досвід цих країн (особливо індустріально розвинених країн Азії) свідчить, що залучення на взаємовигідних умовах прямих іноземних інвестицій вирішує завдання структурної трансформації, розвитку імпортозамінних виробництв і послідовного нарощування експортного потенціалу.

Вивченню питання іноземного інвестування в економіку України присвячено роботи вітчизняних науковців, зокрема: І. Бабій [1], О. Волк [2], І. Гавришків [3], А. Ільїна [7], В. Кудрявцева [9], О. Руденко [15], І. Юрчик [19] та ін. Проте недостатньо вивченими залишаються проблеми, що стримують залучення іноземних інвестицій до українського бізнесу у поєднанні з інструментами державного управління.

Метою дослідження є розгляд питань та аналіз проблем, що виникають під час надходження іноземних інвестицій в економіку країни.

В глобальній економіці більшість заходів у сфері інвестиційної політики країн як і раніше направлено на лібералізацію, заохочення і полегшення інвестицій. Останнім часом близько 80% заходів інвестиційної політики були спрямовані на поліпшення умов для ввезення інвестицій і ослаблення обмежень. Особлива увага приділялася спрощенню інвестиційних процедур і заходів щодо лібералізації в конкретних секторах (наприклад, в інфраструктурних секторах і в сфері послуг). Нові інвестиційні обмеження були пов'язані головним чином з міркуваннями національної безпеки і стратегічними галузями (такими як транспорт, енергетика та оборонна промисловість).

Як і раніше порівняно мало заходів направлено на заохочення інвестицій в сектори, що мають важливе значення для сталого розвитку. Лише 8% заходів, було спрямовано на розширення участі приватних інвесторів в таких секторах, які мають ключове значення для сталого розвитку, як інфраструктура, охорона здоров'я, освіта і пом'якшення наслідків зміни клімату [6, с. 14].

Ринок закордонного інвестування відіграє суттєву роль у забезпеченні рівноваги економічної системи. В умовах інвестиційного ринку рішення про обсяги купівлі і продажу інвестиційних товарів споживачі та виробники приймають самостійно виходячи з об'єктивної потреби. Проте, саморегулювання інвестиційного ринку не гарантує задоволення потреб споживачів незалежно від форм і результатів інвестиційної діяльності, оскільки інвестиційному ринкові властиві істотні недосконалості, усунення яких потребує активного державного регулювання закордонного інвестування [7].

Залучення іноземних інвестицій знаходиться під постійним державним контролем. Ефективне використання іноземного капіталу є одним з пріоритетних напрямків державного регулювання.

Державне регулювання іноземних інвестицій передбачає:

- забезпеченні гарантій права здійснювати регулювання в громадських інтересах;
- реформування механізму врегулювання інвестиційних суперечок з метою подолання кризи легітимності нинішньої системи;
- заохочення інвестицій та спрощення інвестиційних процедур;
- забезпечення відповідального інвестування з метою досягнення максимального позитивного ефекту від іноземних інвестицій і зведення до мінімуму їх негативних наслідків;
- усунення прогалин, дублювання і непослідовності в існуючій системі і забезпечення гармонійного характеру взаємовідносин в інвестиційній сфері тощо.

З огляду на викладене, державне регулювання інвестиційного процесу передбачає два основних методи: економічний, що охоплює економічні аспекти, які впливають безпосередньо на ринкові рішення, та адміністративний, що охоплює адміністративні аспекти впливу на інвестиційний ринок. На основі економічного методу регулювання держава регулює економічні відносини на ринку, зокрема, через системи оподаткування і ціноутворення (наприклад, установлюючи максимальні або мінімальні ціни/тарифи), досягаючи зміни

співвідношення цін на ринкову продукцію. За допомогою адміністративного методу регулювання держава виконує наглядові (контролюючі) функції, здійснює дозвільний вплив щодо встановлення способів, місця і часу організації чи ведення діяльності, правил ліцензування, стимулювання.

Можна вважати, що держава може проводити інвестиційну політику у двох формах: по-перше, шляхом формування та розподілу за галузями, регіонами, програмами і проектами державних інвестицій (законодавчі й виконавчі органи влади формують державний бюджет, позабюджетні державні фонди і спеціальні бюджети розвитку, розробляють програми, напрями інвестування, визначають обсяги державних інвестицій на основі розподілу і перерозподілу інвестиційних ресурсів (пряме регулювання)); по-друге, за допомогою економіко-правових інструментів стимулюючого впливу на національних та іноземних інвесторів щодо активного залучення й ефективного включення їх капіталу в інвестиційний процес (непряме регулювання).

Питання щодо визначення пріоритетів або ефективних напрямів вкладання інвестицій вирішується шляхом здійснення лише науково обґрунтованого й економічно вигідного спрямування інвестицій, обмеження підтримки збиткових і малорентабельних державних підприємств, заміщення повного бюджетного фінансування інвестиційних проектів частковою участю держави, фінансування проектів за рахунок випуску та розміщення цінних паперів та ін. [17].

Світовий досвід показує, що за умов економічної кризи в країні роль прямого державного регулювання зростає, а в сприятливих економічних умовах необхідність у прямому впливі держави на інвестиційний процес зменшується, що дає змогу зосередити увагу на опосередкованому регулюванні інвестиційного процесу.

Сучасний етап функціонування реального сектору економіки України відбувається в умовах існування негативних макроекономічних тенденцій. При цьому, пріоритетним напрямом активізації інвестиційної діяльності суб'єктів реального сектору економіки (суб'єктів українського бізнесу) та його стійкого

функціонування є формування системи якісного фінансового забезпечення, спрямованої на залучення інвестиційних ресурсів, зокрема, закордонних, і їх раціональне використання [18].

Так, за період 2014-2016 рр. в Україні спостерігається збільшення обсягів капітальних інвестицій підприємств реального сектору економіки в цілому на 48,7 % (табл. 1).

Таблиця 1. – Капітальні інвестиції підприємств реального сектору економіки за 2014-2016 рр. [5; 8; 10-12]

Роки	Освоєно капітальних інвестицій, млн. грн.	% до попереднього року
2014	219420	75,9
2015	273116	124,5
2016	326164	119,4

При цьому, за період 2014-2016 рр. цей показник має позитивну тенденцію до зростання: у 2015 р. – на 53696 млн. грн. (або на 24,5 %) порівняно з 2014 р. та у 2016 р. – на 53048 млн. грн. (або на 19,4 %) порівняно з 2015 р.

Аналізуючи обсяги капітальних інвестицій підприємств реального сектору економіки, слід звернути увагу на те, що основним джерелом капітальних інвестицій є власні кошти підприємств та організацій (табл. 2).

Таблиця 2. – Капітальні інвестиції у розрізі джерел фінансування за 2014-2016 рр. [5; 8; 10-12]

Джерела фінансування	2014		2015		2016	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	219420	100	273116	100	326164	100
у тому числі:						
кошти державного бюджету	2739	1,2	6920	2,5	7469	2,3
кошти місцевих бюджетів	5918	2,7	14260	5,2	23225	7,1
власні кошти підприємств та організацій	154630	70,5	184351	67,5	226399	69,4
кредити банків та інші позики	21739	9,9	20740	7,6	23250	7,1
кошти іноземних інвесторів	5640	2,6	8185	3,0	9417	2,9
кошти українських інвестиційних компаній та фондів	1504	0,7	1103	0,4	2151	0,7

кошти населення на будівництво житла	22064	10,0	31985	11,7	29118	8,9
інші джерела фінансування	5186	2,4	5572	2,1	5136	1,6

Так, за період 2015-2016 рр. спостерігається стабільна тенденція до збільшення цього показника: у 2015 р. – на 29721 млн. грн. (або на 19,2 %) порівняно з 2014 р., у 2016 р. – на 42048 млн. грн. (або на 22,8 %) порівняно з 2015 р., тобто, простежується позитивна динаміка. Аналогічній тенденції піддалося також фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів – зростання відбулося, відповідно, на 141% та 62,9%.

Поряд з цим, частка інших джерел фінансування інвестицій у загальній структурі за період 2014-2016 рр. має наступні тенденції: частка фінансування за рахунок коштів державного бюджету зросла на 1,1%, банківського кредитування та інших позик – знизилася на 2,8 %, коштів населення на будівництво житла – знизилася на 1,1%, інших джерел – знизилася на 0,8%. Це свідчить про відсутність єдиної узгодженої стратегії фінансового забезпечення на загальнодержавному рівні, обмеженість доступу до банківських кредитів і недосконалу систему альтернативних механізмів фінансування суб'єктів реального сектору економіки України.

Одночасно, слід зауважити, що частка коштів іноземних інвесторів у 2016 р. порівняно з 2014 р. збільшилась на 0,3 % та склала 9417 млн. грн.

Наразі Україна продовжує залучати нові джерела іноземних інвестицій, якими забезпечується розвиток окремих галузей промисловості і створення нових, інноваційних індустрій, що надасть змогу поліпшити економічний стан держави у майбутньому. Відтак, як видно із таблиці 3, протягом 2016 р. в економіку України країнами світу було інвестовано 36,1545 млрд. дол. США.

Таблиця 3. – Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн ЄС в економіці України за 2010-2016 роки, млн. дол. США*, [5; 8; 10-12]

Показники	Рік			Абсолютний приріст 2016/2014, млн дол. США	Темп зростання 2016/2014, %
	2014	2015	2016		

Всього в Україні	53704,0	40725,4	36154,5	-17549,5	67,3
Усього з країн ЄС	41032,8	31046,9	26405,6	-14627,2	64,4

*- без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь, за 2014-2016 рр., без частини зони проведення антитерористичної операції

Загальний обсяг інвестицій з країн ЄС в економіку України у 2016 р. склав 26,4056 млрд. дол. США, що складає 73,0% від загального обсягу інвестицій в економіку нашої держави (у порівнянні з 2015 р., цей показник становив 31,0469 млрд дол. США, або 76,2 % від загального обсягу).

Спад надходжень прямих інвестицій загалом та з країн ЄС спостерігається в 2016 р. в порівнянні з 2014 р.: загалом на 32,7 % та з країн ЄС на 35,6%.

Причинами такого сповільнення, зокрема, є: військові дії, макроекономічне гальмування, зупинення низки промислових підприємств, суттєва девальвація і інфляція, зниження рівня поточного споживання.

Основними інвесторами в українську економіку серед країн-членів Європейського Союзу в 2016 році були Кіпр – 10239,5 млн. дол. США, що складає 38,78% від загального обсягу інвестицій з країн ЄС; Нідерланди – 6184,7 млн. дол. США (23,42 %) Великобританія – 1790,3 млн. дол. США (6,78% від загального обсягу), Німеччина – 1598,2 млн. дол. США (6,05 % від загального обсягу); Франція – 1305,4 млн. дол. США (4,94%); Австрія – 1559,8 млн. дол. США (5,91 %); Польща – 758,3 млн. дол. США (2,87%), Угорщина – 614,9 млн. дол. США (2,33%), Люксембург – 363,9 млн. дол. США (1,38%); Швеція – 328,9 млн. дол. США (1,25 %) та інші країни – 1661,7, тобто, 6,29%.

У 2016 р. велику частку прямих іноземних інвестицій було зосереджено на підприємствах промисловості – 17,5 млрд. дол., зокрема, машинобудівної – 781,6 млн. дол. США (табл. 4).

Таблиця 4. – Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за видами економічної діяльності 2014-2016 роки, млн. дол. США* [5; 8; 10-12]

Показники	Рік			Абсолютний приріст 2016/2014, млн. дол. США	Темп зростання 2016/2014, %
	2014	2015	2016		
Усього	53704,0	40725,4	36154,5	-17549,5	67,3
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	1167,8	841,7	781,6	-386,2	66,9

*- без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014-2016 рр., також без частини зони проведення антитерористичної операції

Найбільші обсяги інвестицій були спрямованими до Києва, а також Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей.

Згідно з Індексом інвестиційної привабливості (International Business Compass), що його розраховує міжнародна консалтингова мережа BDO, Україна покращила свій показник на 20 позицій і посіла у 2015 р. 89-е місце зі 174 країн. У 2016 році Україна разом із Білоруссю (85-е місце) і Латвією (29-е місце) входить до переліку держав, що демонстрували найшвидше покращання показників. У 2014 р. Україна посіла 109-е місце в цьому рейтингу.

У 2014 р. попри нестабільну політичну ситуацію та бойові дії на Донбасі Україна увійшла в першу сотню рейтингу Doing business, який укладає Світовий банк. У цьому рейтингу легкості ведення бізнесу Україна посіла 96-е місце і покращала свої позиції відразу на 16 пунктів порівняно з попереднім роком. У 2015 р. цей показник надалі покращується – 83-е місце зі 189 [19].

Таким чином, домінуючими за показником залучення капітальних інвестицій протягом 2014-2016 р. є сфери промисловості, будівництва, сільського, лісового та рибного господарства, транспорту, складського

господарства, поштової та кур'єрської діяльності. Основне джерело фінансування капітальних інвестицій – власні кошти підприємств і організацій. Загалом, для України є важливим розгляд закордонного інвестування бізнесу в контексті структурних змін та економічного зростання. Пріоритетними завданнями, що їх мають розв'язати іноземні інвестиції, є: структурна реформа економіки; технологічне оновлення виробництва; виробництво товарів широкого споживання; подолання існуючої залежності країни від імпорту.

Обсяги закордонного інвестування в український бізнес є безпосередньо пов'язаними із інвестиційним кліматом країни. Зауважимо, що в умовах глобалізації, закордонний капітал є одним з важливих ресурсів розвитку країни. Однак, криза посилила загальносвітові тенденції до зменшення інвестицій, тому для України є життєво необхідним створення сприятливого інвестиційного клімату в країні та пошук нових шляхів до залучення іноземних інвестицій, що зумовило актуальність дослідження [6].

У зв'язку із зазначеним слід відмітити, що головною проблемою іноземного інвестування в українську економіку на сьогодні є скорочення попиту на продукцію, що виготовляється, спричиненого низькою платоспроможністю населення та зниженням експортних цін. Політична та економічна нестабільність, недосконала організаційно-правова база, неефективне державне управління створюють основні ризики капіталовкладень.

Потужним важелем стримування іноземного інвестування в економіку України є податковий тиск для легально працюючих суб'єктів господарювання та існування «тіньового» сектору економіки.

Наступним важливим чинником є:

- недосконалість галузевої інфраструктури країни – система енерго- та водопостачання, автомобільні та залізничні шляхи, зв'язок потребують значного вдосконалення;

- недосконалість інституційної інфраструктури країни: відсутність аудиторських та консалтингових фірм, фінансових установ, банків, що відповідають вимогам іноземних інвесторів.

Об'єктивні закони глобальної економіки, процеси міжнародної міграції капіталу свідчать про те, що Україна не може стояти осторонь від іноземного інвестування бізнесу. Останнє виступає джерелом новітніх технологій, навиків менеджменту та системи маркетингу. Це стимулює конкуренцію, новації, акумуляцію капіталу та завдяки цьому створюють робочі місця і сприяють економічному зростанню.

Вирішення зазначених проблем дозволить Україні суттєво покращити свої позиції у створенні сприятливого інвестиційного клімату, що дозволить забезпечити нові вливання капіталу в економіку країни.

Враховуючи усі негативні чинники мінливого середовища виникає необхідність удосконалення державної стратегії, спрямованої на активізацію інвестування української економіки. Іноземний інвестор має сприймати Україну як стабільну та передбачувану країну, а її економіку такою, де макроекономічна стабільність асоціюється не тільки із низькими темпами інфляції, а й з послідовним розвитком, включаючи стабільні темпи зростання виробництва, платоспроможний попит, а також економічну структуру, що постійно модернізується.

Література

1. Бабій І.В. Прямі іноземні інвестиції як фактор активізації зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств / І.В.Бабій, Є.О.Шелест //Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 2, т. 2. – С. 163-168.
2. Волк О.В. Проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій в економіку України/ О.В. Волк, О.В. Червяцова //Вісник Сумського державного університету. Сер. : Економіка. – 2013. – № 3. – С. 22-28.
3. Гавришків І. Р. Сучасні проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну/ І. Р. Гавришків // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 221-224.
4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція станом на 06.11.2017). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print>. – 15.12.2017. – Назва з екрану.

5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.
6. Доклад о мировых инвестициях, 2015 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015overview_ru.pdf
7. Ільїна А. О. Роль держави в організації інституційних відносин на інвестиційному ринку / А. О. Ільїна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/14_1_2017ua/25.pdf. – Назва з екрану.
8. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>. – Назва з екрану.
9. Кудрявцева В. В. Проблеми функціонування інвестиційного ринку в Україні (досвід іноземних країн) / В. В. Кудрявцева // Економічна теорія та право. – 2015. – № 3. – С. 158-171.
10. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>. – Назва з екрану.
11. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/>. – Назва з екрану.
12. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>. – Назва з екрану.
13. Пономарьова О. Б. Вплив інвестиційного клімату на пряме іноземне інвестування в економіку України / О. Б. Пономарьова, К. С. Вербицька, І. А. Малоок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/200.pdf>. – Назва з екрану.
14. Про режим іноземного інвестування [Електронний ресурс] : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР (Редакція станом на 25.06.2016). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80/print>. – 15.12.2017. – Назва з екрану.
15. Руденко О.Є. Зарубіжний досвід залучення іноземних інвестицій в економіку України / О.Є.Руденко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Серія «Економічні науки». – 2012. – Вип. 125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/37.pdf. – Назва з екрану.
16. Савченко В. Ф. Проблеми венчурного інвестування в Україні / В. Ф. Савченко, Д. В. Шатирко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2013. – Вип. 2. – С. 7-13.

17. Суханова А. В. Інвестиційна діяльність підприємств в Україні / А.В.Суханова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/151.pdf>. – Назва з екрану.
18. Чеботарьов Є. В. Розвиток інвестиційної діяльності в Україні / Є. В. Чеботарьов, А. І. Лисогор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/125387/12-Chebotarov.pdf?sequence=1>. – Назва з екрану.
19. Юрчик І. Б. Іноземні інвестиції в Україні: проблеми та перспективи / І. Б. Юрчик, А. А. Маценко // Молодий вчений. – 2016. – № 5 (32). – С. 204-207.